■ **Wymagania na poszczególne oceny – *W centrum uwagi* część 1**

Wymagania podstawowe: oceny dopuszczająca i dostateczna
Wymagania ponadpodstawowe: oceny dobra, bardzo dobra, celująca
Uwaga dotycząca oceniania na każdym poziomie wymagań
Aby uzyskać kolejną, wyższą ocenę, uczeń musi opanować zasób wiedzy i umiejętności z poprzedniego poziomu.
Oceny może poprawiać tylko raz w ciągu 2 tygodni w wyznaczonym przez nauczyciela terminie. To samo dotyczy zaliczenia zaległego materiału.

Temat lekcji	**Zagadnienia**	**Wymagania konieczne (ocena dopuszczająca)** **Uczeń:**	**Wymagania podstawowe (ocena dostateczna)** **Uczeń potrafi to, co na ocenę dopuszczającą, oraz:**	**Wymagania rozszerzające (ocena dobra)** **Uczeń potrafi to, co na ocenę dostateczną, oraz:**	**Wymagania dopełniające (ocena bardzo dobra)** **Uczeń potrafi to, co na ocenę dobrą, oraz:**	**Wymagania wykraczające (ocena celująca)** **Uczeń potrafi to, co na ocenę bardzo dobrą, oraz:**
Społeczeństwo						
Życie zbiorowe i jego reguły	– socjologia – formy życia społecznego – normy społeczne – instytucje społeczne – anomia – konflikty społeczne – rozwiązywanie konfliktów społecznych	– wyjaśnia znaczenie terminów: zbiorowość, stosunki społeczne, społeczność, społeczeństwo, norma społeczna, instytucja społeczna, konflikt społeczny – przedstawia rodzaje norm społecznych – wymienia	– wyjaśnia znaczenie terminów: socjologia, więź społeczna, zależność społeczna, działanie społeczne, para, krąg społeczny, publiczność, wspólnota, wartości, konformizm – charakteryzuje formy życia społecznego	– wyjaśnia znaczenie terminów: zbiór społeczny, styczność przestrzenna, styczność społeczna, sankcje, anomia – wymienia i opisuje rodzaje więzi społecznych – charakteryzuje zadania instytucji społecznych – opisuje przyczyny,	– wyjaśnia znaczenie terminów: socjologia ogólna, socjologia szczegółowa, łączność psychiczna, innowacja, rytualizm, wycofanie, bunt, alienacja – przedstawia wpływ poglądów Augusta Comte'a, Herberta Spencera, Emila	– ocenia sposoby rozwiązywania konfliktów

		przykłady instytucji społecznych – podaje źródła konfliktów społecznych	– wymienia i opisuje formy zbiorowości – omawia rodzaje norm społecznych – opisuje funkcje norm społecznych – przedstawia przykłady instytucji społecznych – podaje elementy konfliktów społecznych	przejawy i skutki anomii – omawia sposoby rozwiązywania konfliktów	Durkheima, Maxa Webera na badania socjologiczne – charakteryzuje fazy konfliktu społecznego.	
Socjalizacja i kontrola społeczna	– socjalizacja pierwotna i wtórna – modele socjalizacji – czynniki socjalizacji – kontrola społeczna – stygmatyzacja społeczna – resocjalizacja	– wyjaśnia znaczenie terminów: wychowanie, socjalizacja, uspołecznienie – uzasadnia, dlaczego człowiek jest istotą społeczną – tłumaczy, jaki wpływ na człowieka ma kontrola społeczna	– wyjaśnia znaczenie terminów: natura ludzka, socjalizacja pierwotna, socjalizacja wtórna, porządek społeczny, kontrola społeczna, resocjalizacja – charakteryzuje etapy socjalizacji – wymienia czynniki socjalizacji – opisuje formy i środki kontroli społecznej	– wyjaśnia znaczenie terminów: dewiacja, stygmatyzacja – charakteryzuje różne modele socjalizacji – opisuje czynniki socjalizacji – omawia teorię stygmatyzacji społecznej – tłumaczy, na czym polega proces resocjalizacji	– porównuje różne modele socjalizacji – opisuje typy socjalizacji – omawia mechanizmy procesów socjalizacyjnych	– ocenia wpływ czynników socjalizacji na przystosowanie młodych ludzi do funkcjonowania w zbiorowości – ocenia skutki stygmatyzacji społecznej – ocenia skutki resocjalizacji
Grupy społeczne	– podział grup społecznych, – czynniki	– wyjaśnia znaczenie terminów: grupa społeczna, interakcja	– wyjaśnia znaczenie terminów: piramida Maslowa, pozycja	– wyjaśnia znaczenie terminów: kategoria statystyczna,	– wyjaśnia wpływ liczebności, interakcji i więzi społecznych,	– ocenia różne style kierowania grupą

	grupotwórcze – cechy grupy społecznej – pozycja i rola społeczna – status społeczny – grupy odniesienia	społeczna – wymienia cechy grupy społecznej – omawia funkcjonowanie małej grupy społecznej	społeczna, rola społeczna, status społeczny – charakteryzuje rodzaje grup społecznych – opisuje klasyfikację potrzeb według Abrahama Maslowa	kategoria socjologiczna, kategoria społeczna, grupy odniesienia – wymienia czynniki grupotwórcze – omawia rodzaje ról społecznych i ich wpływ na funkcjonowanie grupy społecznej – opisuje różne style kierowania grupą	celów, wartości i norm oraz poczucia odrębności i wspólnoty na sposób funkcjonowania grupy społecznej – charakteryzuje grupy odniesienia i omawia ich wpływ na społeczne funkcjonowanie jednostki	
Rodzina	– rodzina w ujęciu historycznym i współczesnym – cechy współczesnej rodziny – modele rodziny – nowe formy rodziny – funkcje rodziny	– wyjaśnia znaczenie terminu: rodzina – wymienia cechy współczesnej rodziny	– wyjaśnia znaczenie terminów: konkubinat, związek partnerski – omawia cechy współczesnej rodziny – charakteryzuje nowe formy rodziny – opisuje sytuację współczesnej rodziny w Polsce	– przedstawia i opisuje charakter i formy rodziny na przestrzeni wieków – charakteryzuje funkcje rodziny i sposoby ich realizacji przez rodziny współczesne – omawia postawy rodzicielskie	– charakteryzuje modele rodziny ze względu na typ małżeństwa, wielkość, podział władzy i miejsce zamieszkania	– porównuje tradycyjny model rodziny ze współczesnym – ocenia różne postawy rodzicielskie – ocenia sytuację współczesnej rodziny w Polsce
Podziały społeczne	– zróżnicowanie społeczne – struktura i warstwa	– wyjaśnia znaczenie terminów: struktura społeczna, klasa, warstwa	– wyjaśnia znaczenie terminów: stratyfikacja społeczna, system	– wyjaśnia znaczenie terminów: system kastowy, ruchliwość pozioma, ruchliwość	– wyjaśnia znaczenie terminów: kooptacja, zasada kumulatywnych	– ocenia społeczne skutki nierówności społecznych

	społeczna – ruchliwość społeczna – nierówności społeczne	– przedstawia przyczyny zróżnicowania społecznego	klasowy, system warstwowy, struktura klasowo–warstwowa, struktura społeczno-zawodowa, ruchliwość społeczna – opisuje różne rodzaje stratyfikacji społecznej – omawia przyczyny, przejawy i skutki nierówności społecznych	pionowa, awans, degradacja – porównuje różne rodzaje stratyfikacji społecznej – omawia procesy społeczne, które mają wpływ na trwałość i stabilność stratyfikacji społecznej – charakteryzuje różne rodzaje struktury społecznej – wymienia przyczyny i rodzaje ruchliwości społecznej	korzyści – opisuje i porównuje strukturę społeczeństwa polskiego czasów PRL i współcześnie	
Problemy życia społecznego w Polsce	– wykluczenie społeczne – problem bezrobocia – sytuacja niepełnosprawnych – perspektywy ludzi młodych	– wyjaśnia znaczenie terminu: bezrobocie – charakteryzuje przyczyny i skutki bezrobocia	– wyjaśnia znaczenie terminów: wykluczenie społeczne, polityka społeczna – omawia sposoby zwalczania bezrobocia – charakteryzuje główne problemy społeczne w Polsce i omawia możliwości	– charakteryzuje rodzaje bezrobocia – omawia przyczyny i przejawy wykluczenia społecznego – charakteryzuje i ocenia sytuację niepełnosprawnych w Polsce – omawia problemy i ocenia perspektywy	– opisuje następstwa wykluczenia społecznego – omawia instrumenty aktywnej polityki społecznej	– ocenia perspektywy ludzi młodych w Polsce

			ich rozwiązania	ludzi młodych w Polsce		
Zmiana społeczna	– przyczyny zmian społecznych – reakcje na zmiany społeczne – typy społeczeństw – społeczeństwo współczesne – formy zmian społecznych: rewolucja i reformy – ruchy społeczne – ruch kobiet – ruch niepodległościowy – ruch praw obywatelskich	– wyjaśnia znaczenie terminów: zmiana społeczna, rewolucja, reformy – omawia przyczyny i skutki zmian społecznych	– wyjaśnia znaczenie terminów: proces społeczny, rozwój społeczny, regres społeczny, postęp społeczny, ruch społeczny – charakteryzuje społeczeństwo współczesne – omawia istotę i złożoność ruchów społecznych	– wyjaśnia znaczenie terminów: transformacja ustrojowa, ruch radykalny, ruch reformatorski, ruch emancypacyjny – omawia sposoby i formy zmian społecznych oraz ocenia ich wpływ na jednostkę i społeczeństwo – opisuje reakcje na zmiany społeczne – wymienia i charakteryzuje typy społeczeństw	– wyjaśnia znaczenie terminów: dyfuzja, feminizm, ruch niepodległościowy non-violence, ruch praw obywatelskich – charakteryzuje ruchy społeczne na przykładzie ruchu kobiet, ruchu niepodległościowego i ruchu praw obywatelskich	– ocenia ruchy społeczne na przykładzie ruchu kobiet, ruchu niepodległościowego i ruchu praw obywatelskich
Naród i mniejszości narodowe	– czynniki narodotwórcze – koncepcje narodu – tożsamość narodowa	– wyjaśnia znaczenie terminów: naród, symbole narodowe, patriotyzm – wymienia czynniki narodotwórcze	– wyjaśnia znaczenie terminów: świadomość narodowa, kosmopolityzm, rasizm,	– wyjaśnia znaczenie terminów: tożsamość narodowa, asymilacja, ksenofobia,	– wyjaśnia znaczenie terminu: rekulturacja – przedstawia poglądy Johanna G. Herdera i Romana	– ocenia postawy wobec ojczyzny i narodu – ocenia negatywne postawy związane

	– postawy wobec ojczyzny i narodu – szowinizm – rasizm – antysemityzm – mniejszości narodowe i etniczne w Polsce – sytuacja prawna mniejszości etnicznych i narodowych		antysemityzm, nacjonalizm, mniejszość narodowa, mniejszość etniczna – charakteryzuje czynniki narodotwórcze – opisuje postawy wobec ojczyzny i narodu – przedstawia mniejszości narodowe i etniczne w Polsce	szowinizm, wielokulturowość – opisuje koncepcję etniczno-kulturową i polityczną tworzenia się narodu – przedstawia negatywne postawy związane z postrzeganiem narodu – charakteryzuje sytuację prawną mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce	Dmowskiego na genezę państwa – wyjaśnia przyczyny, przejawy i skutki zanikania tożsamości narodowej	z postrzeganiem narodu
Procesy narodowościowe i społeczne	– integracja narodów w świecie zachodnim – charakterystyka konfliktów między narodami – konflikty na świecie – polityka państw wobec imigrantów	– wyjaśnia znaczenie terminu: integracja – omawia przyczyny i przejawy konfliktów między narodami	– wyjaśnia znaczenie terminów: migracja, imigrant – omawia przyczyny i przejawy integracji w świecie zachodnim – charakteryzuje politykę państw wobec imigrantów – przedstawia przeszkody w procesie integracji imigrantów w Europie	– wyjaśnia znaczenie terminów: integracja kulturowa, repatriant, uchodźca – omawia konflikty etniczne na przykładzie Hiszpanii i byłej Jugosławii – charakteryzuje problem imigrantów w Polsce	– omawia wybrane unie regionalne świata – wymienia przykłady ważniejszych konfliktów, wojen i aktów terrorystycznych na świecie	– ocenia politykę państw wobec imigrantów – ocenia problem imigrantów w Polsce

	– integracja kulturowa i polityka integracji – imigranci w Polsce					
Państwo i polityka						
Instytucja państwa	– definicja państwa – procesy państwowotwórcze – geneza państwa – współczesne państwa – funkcje państwa – cechy państwa – prawomocność władzy – państwo a naród	– wyjaśnia znaczenie terminów: państwo, władza – wymienia cechy państwa	– wyjaśnia, na czym polega proces państwowotwórczy – charakteryzuje cechy państwa – opisuje funkcje państwa – tłumaczy, na czym polega prawomocność władzy	– wyjaśnia znaczenie terminu: legitymizacja – przedstawia różne koncepcje definicji państwa – tłumaczy, na czym polega zasada samostanowienia narodów – opisuje firmy legitymizacji władzy	– charakteryzuje i porównuje teorie dotyczące genezy państwa	– ocenia wpływ zasady samostanowienia narodów na kształtowanie się współczesnej Europy
Obywatel i obywatelstwo	– wzorce obywatelstwa – nabywanie i zrzekanie się obywatelstwa – obywatelstwo	– wyjaśnia znaczenie terminów: obywatelstwo, narodowość – przedstawia prawa i obowiązki	– wyjaśnia znaczenie terminów: prawo krwi, prawo ziemi – omawia zasady nabywania i zrzekania się	– wyjaśnia znaczenie terminów: obywatelskość, cnota obywatelska – określa dokonania postaci: Henry'ego	– przedstawia historyczne i współczesne przykłady obywatelskiego nieposłuszeństwa	– ocenia postawę obywatelskiego nieposłuszeństwa

	a narodowość – prawa i obowiązki obywatela polskiego – obywatelstwo unijne – obywatelskie nieposłuszeństwo – obywatelskość	obywatela w świetle *Konstytucji RP*	obywatelstwa polskiego – porównuje cechy charakterystyczne obywatelstwa z wyznacznikami narodowości – wymienia uprawnienia wynikające z posiadania obywatelstwa unijnego	Davida Thoreau, Martina Lutera Kinga, Mahatmy Gandhiego – opisuje i porównuje wzorce obywatelstwa na przestrzeni dziejów – charakteryzuje postawę obywatelskiego nieposłuszeństwa – omawia uznany kanon cnot obywatelskich		
Polityka i kultura polityczna	– polityka – interpretacja pojęcia – politycy – przywódcy polityczni – mężowie stanu – polityka a moralność – kultura polityczna – typy kultury politycznej	– wyjaśnia znaczenie terminu: polityka – przedstawia różne interpretacje pojęcia polityki	– wyjaśnia znaczenie terminu: przywódca polityczny – opisuje cechy charakterystyczne przywódców politycznych – wyjaśnia zależności między polityką a moralnością	– wyjaśnia znaczenie terminów: mąż stanu, kultura polityczna – opisuje proces kreowania przywódców politycznych i sposoby sprawowania przez nich władzy – omawia elementy kultury politycznej – wymienia i charakteryzuje	– omawia poglądy Arystotelesa, Niccola Machiavellego, Carla Schmitta i Michela Foucaulta na istotę polityki – przedstawia klasyfikację polityków według teorii Maxa Webera – wyjaśnia związki między zjawiskami politycznymi a czynnikami kulturowymi	– opisuje i ocenia kulturę polityczną w Polsce

				rodzaje kultury politycznej		
Ideologie, doktryny i programy polityczne	– światopogląd i ideologia – ideologia – doktryna – program – prawica i lewica – ideologie totalitarne – faszyzm – nazizm – komunizm – doktryna konserwatywna – doktryna liberalna – doktryna socjalistyczna – socjaldemokracja – chrześcijańska demokracja	– wyjaśnia znaczenie terminów: ideologia, doktryna polityczna, program polityczny – charakteryzuje zależności między światopoglądem, ideologią, doktryną i programem politycznym	– wyjaśnia znaczenie terminów: światopogląd, konserwatyzm, liberalizm, socjaldemokracja, chrześcijańska demokracja – tłumaczy źródła współczesnych doktryn politycznych – charakteryzuje doktrynę konserwatyzmu, liberalizmu, socjaldemokracji i chrześcijańskiej demokracji	– wyjaśnia znaczenie terminów: faszyzm, nazizm, komunizm, socjalizm, idea wodzostwa, korporacje, marksizm, rewolucja proletariacka, dyktatura proletariatu, stalinizm – charakteryzuje historyczne i współczesne sposoby klasyfikacji nurtów myśli politycznej – omawia cechy charakterystyczne ideologii totalitarnych	– wyjaśnia znaczenie terminów: korporacje, socjalizm utopijny, socjalizm naukowy, zasada subsydiarności, solidaryzm społeczny – porównuje doktrynę konserwatyzmu, liberalizmu, socjaldemokracji i chrześcijańskiej demokracji – zestawia cechy charakterystyczne ideologii totalitarnych	– ocenia ideologie totalitarne – ocenia doktrynę konserwatyzmu, liberalizmu, socjaldemokracji i chrześcijańskiej demokracji
Systemy partyjne	– partia polityczna – funkcje partii politycznych – rodzaje partii	– wyjaśnia znaczenie terminów: partia polityczna, ordynacja wyborcza – omawia cechy	– wyjaśnia znaczenie terminów: partia masowa, system jednopartyjny, system dwupartyjny,	– wyjaśnia znaczenie terminów: koteria arystokratyczna, klub polityczny, system	– przedstawia zależności między systemem partyjnym a systemem wyborczym	– ocenia ordynację większościową i proporcjonalną

	politycznych – systemy partyjne – system partyjny a system wyborczy	charakterystyczne partii politycznej	system wielopartyjny bez partii dominującej, system wyborczy – opisuje funkcje partii politycznych – charakteryzuje wybrane systemy partyjne i podaje ich przykłady	dwuipółpartyjny, system wielopartyjny z partią dominującą, ordynacja większościowa, ordynacja proporcjonalna, próg wyborczy – przedstawia proces powstawania partii politycznych – charakteryzuje różne rodzaje partii politycznych – opisuje wybrane systemy partyjne i podaje ich przykłady	– porównuje ordynację większościową z proporcjonalną – charakteryzuje polską i europejską scenę polityczną	
Społeczeństwo obywatelskie	– podmioty społeczeństwa obywatelskiego – kapitał społeczny – organizacje pozarządowe w Polsce – organizacje pożytku publicznego	– wyjaśnia znaczenie terminu: społeczeństwo obywatelskie – wymienia podmioty społeczeństwa obywatelskiego	– wyjaśnia znaczenie terminów: stowarzyszenie, fundacja – opisuje podmioty społeczeństwa obywatelskiego – omawia czynniki wpływające na funkcjonowanie społeczeństwa obywatelskiego	– wyjaśnia znaczenie terminów: kapitał społeczny, organizacja pożytku publicznego – przedstawia rozumienie społeczeństwa obywatelskiego na przestrzeni dziejów – określa, jaki wpływ na rozwój	– przedstawia, porównuje i ocenia poglądy Johna Locke'a, Georga Wilhelma Hegla i Alexisa de Tocqueville'a dotyczące społeczeństwa obywatelskiego	– ocenia wpływ kapitału społecznego na rozwój społeczeństwa obywatelskiego

			– charakteryzuje rodzaje organizacji pozarządowych w Polsce	społeczeństwa obywatelskiego ma kapitał społeczny – charakteryzuje zasady i cele funkcjonowania organizacji pozarządowych w Polsce		
Modele demokracji						
Demokracja – zasady i procedury	– wartości będące fundamentem współczesnej demokracji – zasady demokracji – fale demokratyzacji – demokratyczne wybory – formy demokracji bezpośredniej – polskie tradycje demokratyczne	– wyjaśnia znaczenie terminów: demokracja, wolność, równość, sprawiedliwość, wybory – omawia wartości będące fundamentem współczesnej demokracji	– wyjaśnia znaczenie terminów: cenzus, demokracja bezpośrednia, demokracja przedstawicielska (pośrednia), demokratyzacja, referendum – charakteryzuje zasady współczesnej demokracji – omawia zasady prawa wyborczego	– wyjaśnia znaczenie terminów: plebiscyt, inicjatywa ludowa, recall – przedstawia rodzaje równości i sprawiedliwości – charakteryzuje wybory w Polsce – omawia formy demokracji bezpośredniej i podaje ich przykłady – wymienia i opisuje rodzaje referendów	– wyjaśnia, na czym polega zjawisko fal demokratyzacji oraz jakie są jego uwarunkowania i skutki – omawia polskie tradycje demokratyczne	– ocenia znaczenie i przestrzeganie zasad i wartości demokratycznych we współczesnej demokracji
Modele ustrojowe	– formy współczesnych	– wyjaśnia znaczenie terminów:	– wyjaśnia znaczenie terminów: system	– wyjaśnia znaczenie terminów: reżim	– wyjaśnia znaczenie terminów:	– charakteryzuje i ocenia relacje

państw demokratycznych	państw – formy państw złożonych – modele ustrojowe państw demokratycznych – system parlamentarno-gabinetowy – system kanclerski – system prezydencki – system półprezydencki – system parlamentarno-komitetowy – relacja pomiędzy państwem a Kościołem	monarchia, republika, państwo unitarne, państwo złożone – wymienia rodzaje form rządów państw współczesnych – określa rodzaje reżimu politycznego państw współczesnych – podaje rodzaje ustroju terytorialno-prawnego państw współczesnych	polityczny, wotum zaufania, wotum nieufności, państwo wyznaniowe, państwo ateistyczne, konkordat – charakteryzuje rodzaje form rządów państw współczesnych – omawia rodzaje reżimu politycznego państw współczesnych – przedstawia rodzaje ustroju terytorialno-prawnego państw współczesnych	polityczny, federacja, konfederacja, unia, system parlamentarno-gabinetowy, system kanclerski, system prezydencki, system półprezydencki, system parlamentarno-komitetowy, odpowiedzialność polityczna, odpowiedzialność konstytucyjna, państwo neutralne światopoglądowo – opisuje modele ustrojowe współczesnych państw demokratycznych – charakteryzuje systemy polityczne USA, Wielkiej Brytanii, Niemiec, Francji i Szwajcarii – omawia relacje między władzą świecką i duchowną	kontrasygnata, konstruktywne wotum nieufności, weto zawieszające – porównuje modele ustrojowe współczesnych państw demokratycznych – przedstawia relacje między władzą ustawodawczą i wykonawczą w systemie parlamentarno-gabinetowym, kanclerskim, prezydenckim, półprezydenckim i parlamentarno-komitetowym	między państwem a Kościołem w Polsce

				we współczesnym państwie		
Władza ustawodawcza w państwie demokratycznym	– aparat państwowy – parlament i jego funkcje – struktura parlamentu – funkcjonowanie parlamentu – wybory parlamentarne – mandat parlamentarny – immunitet parlamentarny – koalicja i opozycja	– wyjaśnia znaczenie terminów: organ państwa, parlament, mandat, immunitet parlamentarny – przedstawia rolę i zadania izb parlamentu	– wyjaśnia znaczenie terminów: urząd, legislatywa, kadencja, większość zwykła, większość bezwzględna, większość kwalifikowana, ordynacja wyborcza, klub parlamentarny, koalicja rządowa, opozycja – charakteryzuje funkcje parlamentu – omawia sposoby podejmowania decyzji na forum parlamentu – opisuje sposoby przeprowadzania wyborów do parlamentu, – wyjaśnia, jaką rolę w działalności parlamentarzystów pełni mandat poselski i immunitet	– wyjaśnia znaczenie terminów: aparat państwowy, tryb sesyjny, tryb permanencji, komisja zwyczajna, komisja nadzwyczajna, komisja śledcza, kworum, system większościowy, system proporcjonalny, mandat wolny, mandat imperatywny, immunitet formalny, immunitet materialny, dyscyplina klubowa – omawia klasyfikację organów państwowych – przedstawia strukturę parlamentu – wymienia sposoby funkcjonowania	– omawia zależności między parlamentarną i partyjną działalnością parlamentarzystów	– ocenia zasadność funkcjonowania immunitetu parlamentarnego w Polsce.

				parlamentu – charakteryzuje rolę i zadania komisji parlamentarnych – wyjaśnia sposób powstawania koalicji rządowej i opozycji oraz relacje między nimi		
Władza wykonawcza w państwie demokratycznym	– egzekutywa – głowa państwa – rząd w państwie demokratycznym – biurokracja	– wyjaśnia znaczenie terminów: głowa państwa, rząd – charakteryzuje rodzaje głów państwa – opisuje skład i zadania rządu	– wyjaśnia znaczenie terminów: egzekutywa, biurokraci – omawia funkcje i zasady organizacji władzy wykonawczej – charakteryzuje sposoby wybierania głów państwa i zakres ich kompetencji	– wyjaśnia znaczenie terminów: egzekutywa polityczna, egzekutywa urzędnicza – omawia czynniki wpływające na pozycję premiera w rządzie i państwie – przedstawia rolę biurokratów w zarządzaniu państwem	– charakteryzuje relacje między władzą wykonawczą a władzą ustawodawczą i elektoratem w systemie prezydenckim, półprezydenckim, parlamentarno–gabinetowym, parlamentarno–komitetowym i kanclerskim	– ocenia wady i zalety monarchii i republiki – ocenia wpływ biurokratów na sposób funkcjonowania państwa
Współczesna demokracja – problemy i zagrożenia	– partycypacja obywatelska – bezpieczeństwo socjalne – ruchy obywatelskiego	– wyjaśnia znaczenie terminów: bezpieczeństwo socjalne, patologia, korupcja – opisuje rodzaje korupcji i podaje jej	– wyjaśnia znaczenie terminów: emancypacja, demagogia – podaje sposoby i przykłady walki z korupcją na	– wyjaśnia znaczenie terminów: partycypacja obywatelska, antyglobalizm, alterglobalizm, populizm, nepotyzm,	– charakteryzuje ruchy obywatelskiego sprzeciwu i emancypacji oraz ich znaczenie dla współczesnej	– ocenia wpływ bezpieczeństwa socjalnego na stabilność systemu demokratycznego – ocenia wpływ korupcji na

	sprzeciwu i emancypacji – patologie życia publicznego – korupcja – demagogia – populizm – nepotyzm i klientelizm	przykłady	przykładzie Polski – opisuje wpływ bezpieczeństwa socjalnego na stabilność systemu demokratycznego	klientelizm – omawia cechy charakterystyczne partycypacji obywatelskiej – przedstawia narzędzia partycypacji obywatelskiej – opisuje zjawiska populizmu i demagogii oraz ich wpływ na współczesną demokrację	demokracji – przedstawia wpływ nepotyzmu i klientelizmu na funkcjonowanie państwa demokratycznego	funkcjonowanie państwa i relacje między obywatelami a państwem – porównuje i ocenia zjawiska populizmu i demagogii oraz ich wpływ na współczesną demokrację – ocenia wpływ nepotyzmu i klientelizmu na funkcjonowanie państwa demokratycznego
System polityczny RP						
Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej	– konstytucja i jej funkcje – zasady ustroju RP – system rządów w Polsce – suwerenność a prawo międzynarodowe – procedura	– wyjaśnia znaczenie terminu: konstytucja – wymienia zasady ustroju Rzeczypospolitej Polskiej	– opisuje funkcje konstytucji – charakteryzuje zasady ustroju Rzeczypospolitej Polskiej	– prezentuje atrybuty konstytucji jako ustawy zasadniczej – omawia polskie tradycje konstytucyjne – przedstawia strukturę *Konstytucji RP* z 1997 r., – opisuje procedurę	– omawia system rządów w Polsce, – przedstawia relacje między prawem krajowym i międzynarodowym, w tym unijnym	– formułuje argumenty uzasadniające lub odrzucające konieczność zmiany *Konstytucji RP* – ocenia realną możliwość zmiany ustawy zasadniczej.

	zmiany konstytucji – stany nadzwyczajne – stan wojenny – stan wyjątkowy – stan klęski żywiołowej			zmiany ustawy zasadniczej – charakteryzuje rodzaje stanów nadzwyczajnych, sposoby ich wprowadzania i kompetencje organów państwa w tym zakresie		
Parlament Rzeczypospolitej Polskiej	– sejm i senat – wybory – posłowie i senatorowie – organy sejmu i senatu – funkcjonowanie sejmu i senatu – skrócenie kadencji parlamentu – funkcje parlamentu – Zgromadzenie Narodowe	– wyjaśnia znaczenie terminów: sejm, senat – charakteryzuje skład i zadania parlamentu polskiego	– wyjaśnia znaczenie terminów: czynne prawo wyborcze, bierne prawo wyborcze, inicjatywa ustawodawcza, Zgromadzenie Narodowe – charakteryzuje strukturę i funkcje parlamentu polskiego – opisuje cechy charakterystyczne wyborów do sejmu i senatu – omawia obowiązki, zadania i uprawnienia posłów i senatorów	– wyjaśnia znaczenie terminów: dieta poselska, absolutorium, interpelacja poselska, zapytanie poselskie – omawia rolę i zadania senatu w strukturze parlamentaryzmu polskiego – charakteryzuje sposób funkcjonowania sejmu i senatu – określa uwarunkowania, w jakich może nastąpić skrócenie kadencji	– opisuje skład, zadania i funkcje organów wewnętrznych sejmu i senatu – charakteryzuje uprawnienia parlamentu wynikające z członkostwa w Unii Europejskiej	– ocenia rolę i zadania senatu w strukturze parlamentaryzmu polskiego

			– tłumaczy, na czym polega kontrolna funkcja parlamentu – omawia rolę i zadania Zgromadzenia Narodowego	parlamentu w Polsce – opisuje proces legislacyjny w parlamencie polskim – przedstawia tryb uchwalania ustawy budżetowej – wymienia uprawnienia parlamentu w zakresie powoływania i odwoływania organów władzy publicznej		
Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej	– model prezydentury w Polsce – zasady wyboru prezydenta – kadencja prezydenta – uprawnienia wobec parlamentu, rządu, władzy sądowniczej, – prezydent a bezpieczeństwo państwa	– wyjaśnia znaczenie terminów: inicjatywa ustawodawcza, weto ustawodawcze – określa uprawnienia Prezydenta RP wobec parlamentu, rządu i władzy sądowniczej – wymienia kompetencje Prezydenta RP w zakresie bezpieczeństwa	– wyjaśnia znaczenie terminów: desygnacja, Rada Bezpieczeństwa Narodowego – charakteryzuje zasady wyboru Prezydenta RP – omawia uprawnienia Prezydenta RP wobec parlamentu, w relacjach z rządem oraz wobec władzy sądowniczej	– wyjaśnia znaczenie terminów: prezydentura arbitrażowa, arbitraż ustrojowy, arbitraż polityczny, Rada Gabinetowa, odpowiedzialność konstytucyjna, odpowiedzialność polityczna, prerogatywy – przedstawia model prezydentury w Polsce	– omawia uwarunkowania i skutki zawieszenia lub usunięcia Prezydenta RP z urzędu – wyjaśnia, w jakich okolicznościach następuje opróżnienie urzędu Prezydenta RP – wymienia najistotniejsze prerogatywy Prezydenta RP	– ocenia pozycję Prezydenta RP w systemie ustrojowym państwa polskiego

	– uprawnienia w polityce zagranicznej – odpowiedzialność prezydenta	państwa	– przedstawia kompetencje Prezydenta RP w zakresie bezpieczeństwa państwa i w polityce zagranicznej	– opisuje pozycję prezydenta w systemie rządów w Polsce – omawia zakres odpowiedzialności Prezydenta RP		
Rada Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej	– procedura powołania rządu – zmiana rządów i ministrów – odpowiedzialność polityczna Rady Ministrów – rząd mniejszościowy – administracja rządowa – kompetencje wojewody – służba cywilna w Polsce	– wyjaśnia znaczenie terminów: premier, minister, wojewoda – wymienia kompetencje Rady Ministrów	– wyjaśnia znaczenie terminu: służba cywilna – omawia skład Rady Ministrów – opisuje procedurę powoływania rządu – przedstawia strukturę i zadania administracji rządowej – charakteryzuje kompetencje wojewody	– wyjaśnia znaczenie terminów: rząd większościowy, rząd mniejszościowy, administracja zespolona, administracja niezespolona – przedstawia uwarunkowania, w jakich może nastąpić zmiana rządu i ministrów w trakcie trwania kadencji sejmu – omawia sposób pociągania całej Rady Ministrów i poszczególnych ministrów do odpowiedzialności politycznej przed sejmem	– wyjaśnia okoliczności, w jakich powoływany jest rząd mniejszościowy oraz określa sposób jego funkcjonowania	– ocenia pozycję premiera w systemie ustrojowym państwa polskiego – ocenia sposób funkcjonowania służby cywilnej w Polsce

				– omawia zadania i sposób funkcjonowania służby cywilnej w Polsce		
Sądy i trybunały	– struktura sądownictwa w Polsce – konstytucyjne zasady działania sądów – Sąd Najwyższy – Krajowa Rada Sądownictwa – Trybunał Konstytucyjny – skarga konstytucyjna – Trybunał Stanu	– wyjaśnia znaczenie terminu: wymiar sprawiedliwości – przedstawia strukturę sądownictwa w Polsce – wymienia konstytucyjne zasady działania sądów	– wyjaśnia znaczenie terminów: skarga konstytucyjna, odpowiedzialność konstytucyjna – opisuje strukturę sądownictwa w Polsce – charakteryzuje konstytucyjne zasady działania sądów – omawia kompetencje Sądu Najwyższego, Trybunału Stanu, Trybunału Konstytucyjnego	– wyjaśnia znaczenie terminów: kasacja, pismo procesowe – omawia strukturę i kompetencje Krajowej Rady Sądownictwa – przedstawia strukturę Sądu Najwyższego, Trybunału Stanu, Trybunału Konstytucyjnego – opisuje sposób funkcjonowania Trybunału Konstytucyjnego – tłumaczy, jaką funkcję pełni skarga konstytucyjna	– wyjaśnia, jaką rolę w państwie pełni Krajowa Rada Sądownictwa – omawia elementy skargi konstytucyjnej	– ocenia znaczenie skargi konstytucyjnej dla funkcjonowania państwa
Organy kontroli państwowej, ochrony	– Najwyższa Izba Kontroli – Urząd Rzecznika Praw Obywatelskich	– wymienia zadania i działalność Urzędu Rzecznika Praw Obywatelskich – opisuje zadania i	– wyjaśnia znaczenie terminów: zasada apolityczności, lustracja – charakteryzuje	– wyjaśnia znaczenie terminu: kasacja – omawia zadania i działalność IPN – wymienia osoby	– przedstawia strukturę NIK, prokuratury i IPN – omawia sposób powoływania	– ocenia zasadność prowadzenia lustracji w Polce

prawa i zaufania publicznego	– Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji – prokuratura – policja – Instytut Pamięci Narodowej – procedura lustracyjna – Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów – Urząd Komunikacji Elektronicznej	działalność policji	działalność kontrolną NIK – przedstawia zadania i działalność KRRiT	podlegające obowiązkowi lustracyjnemu – charakteryzuje procedurę lustracyjną – opisuje zadania i działalność UOKiK – przedstawia zadania i działalność UKE	prezesa Najwyższej Izby Kontroli, rzecznika praw obywatelskich, Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji, prokuratora generalnego, prezesa Instytutu Pamięci Narodowej, prezesa Urzędu Komunikacji Elektroniczne	
Samorząd terytorialny w Polsce	– samorząd – formy samorządu – struktura samorządu terytorialnego – zadania samorządu terytorialnego – organy samorządu terytorialnego – referendum lokalne	– wyjaśnia znaczenie terminów: samorząd, gmina, powiat, województwo – przedstawia strukturę samorządu terytorialnego w Polsce	– wyjaśnia znaczenie terminu: decentralizacja – charakteryzuje różne formy samorządu – omawia cechy charakterystyczne samorządu terytorialnego w Polsce – opisuje zadania własne gminy, powiatu i	– wyjaśnia znaczenie terminów: subwencja, dotacja – przedstawia zakres zadań samorządu terytorialnego – określa warunki, w jakich może się dobyć referendum lokalne – wymienia źródła dochodów samorządu lokalnego	– omawia procedurę uchwalania budżetu jednostek samorządowych – wyjaśnia, kto i w jaki sposób sprawuje nadzór nad samorządem terytorialnym	– ocenia funkcjonowanie samorządu terytorialnego w Polsce

	– źródła dochodów samorządów – procedura uchwalania budżetu – nadzór nad samorządem terytorialnym		województwa – przedstawia skład i zadania organów stanowiących i wykonawczych gminy, powiatu i województwa			
Kultura, media, edukacja						
Kultura i pluralizm kulturowy	– kultura w ujęciu opisowym i normatywnym – kultura elitarna, masowa, narodowa i ludowa – kontrkultura – subkultura – religia a kultura – proces przejścia od pluralizmu kulturowego do wielokulturowości	– wyjaśnia znaczenie terminów: kultura, kultura wysoka, kultura masowa, kultura narodowa, kultura ludowa, tolerancja – wymienia cechy charakterystyczne kultury wysokiej i masowej oraz kultury narodowej i ludowej	– wyjaśnia znaczenie terminów: subkultura, akceptacja – omawia źródła i cechy charakterystyczne kultury wysokiej i masowej oraz kultury narodowej i ludowej – opisuje rodzaje subkultur i podaje ich przykłady – porównuje postawy tolerancji i akceptacji	– wyjaśnia znaczenie terminów: folklor, kontrkultura, pluralizm kulturowy, wielokulturowość, multikulturalizm – wyjaśnia różnice między opisową a normatywną definicją kultury – opisuje formy folkloru – omawia przyczyny narodzin kontrkultury i charakteryzuje różne rozumienia tego pojęcia	– wyjaśnia znaczenie terminów: etnografia, folkloryzm – porównuje cechy charakterystyczne kultury wysokiej i masowej oraz kultury narodowej i ludowej – określa zależność między religią a kulturą i życiem publicznym w Polsce – omawia proces przechodzenia od pluralizmu kulturowego do wielokulturowości	– ocenia zjawiska pluralizmu kulturowego i wielokulturowości, a także ich wpływ życie społeczne oraz kulturalne
Współczes	– aborcja	– wyjaśnia znaczenie	– wyjaśnia znaczenie	– wyjaśnia znaczenie	– formułuje własne	– ocenia

ne spory światopoglądowe	– eutanazja – kara śmierci – genetyka – inżynieria genetyczna – prawa mniejszości seksualnych	terminów: aborcja, eutanazja – omawia istotę współczesnych sporów światopoglądowych na przykładzie aborcji, eutanazji i kary śmierci	terminów: inżynieria genetyczna, GMO – omawia osiągnięcia inżynierii genetycznej – charakteryzuje problem równouprawnienia mniejszości seksualnych	terminu: eugenika – przedstawia założenia *Powszechnej deklaracji o genomie ludzkim i prawach człowieka* – omawia etyczną stronę badań genetycznych	stanowisko w sporze – przedstawia argumenty popierające lub krytykujące różne postawy wobec sporów światopoglądowych	osiągnięcia inżynierii genetycznej – ocenia etyczną stronę badań genetycznych – ocenia uregulowania prawne dotyczące aborcji i kary śmierci w Polsce – ocenia problem równouprawnienia mniejszości seksualnych
Opinia publiczna	– kształtowanie się opinii publicznej – rola opinii publicznej – marketing społeczny – historia badań opinii publicznej – metody badań opinii publicznej – ośrodki badania opinii publicznej w Polsce	– wyjaśnia znaczenie terminu: opinia publiczna – wyjaśnia różnice między opinią publiczną a opinią społeczną	– wyjaśnia znaczenie terminów: sondaż, ankieta, wywiad, sonda – omawia rolę opinii publicznej – opisuje najczęściej stosowane metody badania opinii publicznej	– wyjaśnia znaczenie terminów: public relations, marketing polityczny, próba reprezentatywna – przedstawia proces kształtowania się opinii publicznej – opisuje public relations i marketing polityczny – przedstawia wpływ opinii publicznej na decyzje polityczne	– przedstawia historię badań opinii publicznej – wymienia ośrodki badań opinii publicznej w Polsce – porównuje public relations z marketingiem politycznym	– ocenia wpływ opinii publicznej na życie społeczne i polityczne na przykładzie współczesnej Polski

	– wpływ opinii publicznej na decyzje polityczne					
Środki masowego przekazu	– media na świecie i w Polsce – funkcje mediów – niezależność i pluralizm mediów – etyka mediów i dziennikarzy	– wyjaśnia znaczenie terminu: media – omawia funkcje mediów – tłumaczy, na czym polega zasada wolności słowa	– wyjaśnia znaczenie terminu: globalna wioska – przedstawia klasyfikację środków masowego przekazu – określa, na czym polega niezależność i pluralizm mediów	– wyjaśnia znaczenie terminu: tabloid – charakteryzuje kierunki rozwoju mediów na świecie i w Polsce – uzasadnia, dlaczego media nazywane są „czwartą władzą” – omawia etyczne zasady mediów i pracy dziennikarzy	– przedstawia zadania Rady Etyki Mediów	– ocenia rolę i funkcje mediów w polskim życiu publicznym
Edukacja w XXI w.	– rozwój szkolnictwa – zadania szkoły współczesnej – edukacja wobec wyzwań społeczeństwa informacyjnego – kształcenie ustawiczne – edukacja a rynek pracy	– omawia zadania współczesnej szkoły w zakresie nauczania i wychowania	– wyjaśnia, na czym polega proces uczenia się przez całe życie – charakteryzuje rolę społeczną szkoły dawniej i współcześnie	– wyjaśnia znaczenie terminu: edukacja nieformalna – charakteryzuje wpływ współczesnej szkoły na kształtowanie się społeczeństwa informacyjnego	– analizuje rozwój szkolnictwa na przestrzeni dziejów – omawia programy unijne realizujące ideę uczenia się przez całe życie	– ocenia wpływ współczesnej szkoły na kształtowanie się społeczeństwa informacyjnego – ocenia wpływ uczenia się przez całe życie na współczesne społeczeństwo

Wymagania edukacyjne z wiedzy o społeczeństwie do programu nauczania *W centrum uwagi* dla zakresu rozszerzonego cz.2
Uwaga dotycząca oceniania na każdym poziomie wymagań
Aby uzyskać kolejną, wyższą ocenę, uczeń musi opanować zasób wiedzy i umiejętności z poprzedniego poziomu.
Oceny może poprawiać tylko raz w ciągu 2 tygodni w w-yznaczonym przez nauczyciela terminie. To samo dotyczy zaliczenia zaległego materiału.

Temat lekcji	Zagadnienia	Wymagania konieczne (ocena dopuszczająca) Uczeń:	Wymagania podstawowe (ocena dostateczna) Uczeń potrafi to, co na ocenę dopuszczającą, oraz:	Wymagania rozszerzające (ocena dobra) Uczeń potrafi to, co na ocenę dostateczną, oraz:	Wymagania dopełniające (ocena bardzo dobra) Uczeń potrafi to, co na ocenę dobrą, oraz:	Wymagania wykraczające (ocena celująca) Uczeń potrafi to, co na ocenę bardzo dobrą, oraz:
PRAWO						
Prawo i systemy prawne	• normy prawa i ich charakter • norma prawna a przepis prawny • koncepcje budowy normy prawnej • źródła norm prawnych • system prawa stanowionego • prawo stanowione a naturalne • system prawa precedensowego • prawo zwyczajowe • prawo międzynarodowe • prawo krajowe i	• wyjaśnia znaczenie terminów: norma prawna, przepis prawny, hipoteza, dyspozycja, sankcja • omawia cechy charakterystyczne normy prawnej • omawia budowę normy prawnej według struktury trójelementowej	• wyjaśnia znaczenie terminów: źródła prawa, prawo pozytywne (stanowione), prawo zwyczajowe, prawo precedensowe, prawo religijne, prawo międzynarodowe, prawo krajowe, gałąź prawa, prawo miejscowe, prawo publiczne, prawo prywatne, prawo materialne, prawo formalne, prawo cywilne, prawo	• wyjaśnia znaczenie terminów: norma sankcjonowana, norma sankcjonująca, system prawa, prawo naturalne, precedens, zwyczaj, prawo karne materialne, prawo karne formalne • omawia budowę normy prawnej według koncepcji norm sprzężonych • wskazuje różnice między materialnymi a	• wyjaśnia znaczenie terminów: normy generalno-abstrakcyjne, normy konkretno-indywidualne • porównuje różne koncepcje budowy normy prawnej • przedstawia charakter sankcji w normie prawnej • wyjaśnia, na czym polega cywilnoprawna metoda regulacji stosunku prawnego • tłumaczy, na czym	• wyjaśnia, na czym polega zjawisko inflacji prawa i ocenia jego konsekwencje w życiu społecznym i dla obywateli

	miejscowe • prawo publiczne i prywatne • prawo materialne i formalne • prawo cywilne • prawo karne • prawo administracyjne • hierarchiczność systemu prawnego • zasada spójności systemu prawnego • zasada zupełności systemu prawnego		karne, prawo administracyjne • charakteryzuje system prawa stanowionego • opisuje cechy charakterystyczne prawa precedensowego i prawa zwyczajowego • wymienia cechy prawa krajowego i miejscowego • charakteryzuje prawo prywatne i publiczne • przedstawia cechy i zasady prawa cywilnego oraz prawa karnego • charakteryzuje prawo administracyjne • omawia zasadę zupełności systemu prawnego • wyjaśnia, na czym polega hierarchiczność systemu prawnego	formalnymi źródłami prawa • przedstawia cechy różniące prawo międzynarodowe od innych rodzajów prawa • opisuje różnice między prawem materialnym i formalnym oraz między prawem prywatnym i publicznym • porównuje prawo stanowione z prawem naturalnym • charakteryzuje rodzaje prawa karnego	polega administracyjnopra wna metoda regulacji stosunku prawnego • omawia rodzaje niezgodności w systemie prawnym i sposoby ich usuwania • wyjaśnia dylematy związane z występowaniem zależności między prawem krajowym i międzynarodowym	
Rzeczpospolita Polska jako	• źródła prawa w Polsce	• wyjaśnia znaczenie terminów:	• wyjaśnia znaczenie terminów:	• wyjaśnia znaczenie terminów: przepisy	• charakteryzuje stosunki między	• ocenia, czy III RP jest państwem

państwo prawa	• konstytucja • ustawy • umowy międzynarodowe • ratyfikacja • prawo unijne • rozporządzenia • akty prawa wewnętrznego • akty prawa miejscowego • praworządność • państwo prawa • instytucje strzegące praworządności w Polsce • gwarancje państwa prawnego • niezawisłość sędziowska i niezależność sądów • sędziowie • ławnicy • gałęzie prawa i kodeksy w Polsce • kodeks prawa cywilnego • kodeks prawa pracy • kodeksy prawa karnego • prawo	konstytucja, ustawa, rozporządzenie, praworządność, Trybunał Konstytucyjny, Urząd Rzecznika Praw Obywatelskich, Najwyższa Izba Kontroli, sędzia, ławnik, kodeks • omawia cechy charakterystyczne *Konstytucji RP* • określa, które instytucje strzegą praworządności w Polsce • wymienia gałęzie prawa i kodeksy obowiązujące w Polsce	rozporządzenie z mocą ustawy, ratyfikacja, dyrektywa, statut, apelacja, kasacja, dwuinstancyjność postępowania sądowego, skarga konstytucyjna, niezawisłość sędziowska, niezależność sądów, immunitet sędziowski • charakteryzuje źródła prawa w Polsce • omawia znaczenie uchwał i rozporządzeń w hierarchii aktów prawnych • przedstawia cechy charakterystyczne aktów prawa wewnętrznego i aktów prawa miejscowego • omawia zasady państwa prawa • wymienia środki odwoławcze od wyroków sądów	wykonawcze, przepisy porządkowe, rozporządzenie unijne, decyzja, zalecenie • wyjaśnia, jakie cechy konstytucji decydują o jej szczególnej formie • opisuje kategorie ratyfikowanych umów międzynarodowych • charakteryzuje rodzaje aktów prawnych stanowionych przez organy UE • omawia rodzaje aktów prawa miejscowego • przedstawia warunki wystąpienia praworządności formalnej i materialnej • wymienia i charakteryzuje gwarancje państwa prawnego • omawia gwarancje umożliwiające	prawem unijnym a prawem krajowym • przedstawia standardy państwa prawa obowiązujące w relacjach państwa z obywatelem • wyjaśnia, jakie czynniki mogą mieć wpływ na negatywne postrzeganie stanu prawa w państwie przez obywateli	prawa • ocenia, czy państwo polskie jest państwem praworządnym • ocenia, czy w Polsce są respektowane standardy państwa prawa w relacjach państwa z obywatelem • ocenia rolę ławników w polskim systemie sprawiedliwości

	administracyjne		oraz instrumenty chroniące wolności i prawa obywatelskie • wyjaśnia, na czym polega zasada niezawisłości sędziowskiej • tłumaczy, na czym polega zasada niezależności sądów i jak jest realizowana w praktyce • przedstawia rolę i zadania ławników • charakteryzuje kodeksy prawa obowiązujące w Polsce	przestrzeganie zasady niezawisłości sędziowskiej • opisuje prawa i odpowiedzialność sędziów w Polsce • określa warunki, które musi spełnić kandydat na ławnika • wyjaśnia różnice między sędzią a ławnikiem		
Prawo cywilne i rodzinne	• cechy prawa cywilnego • osoba fizyczna a osoba prawna • zdolność prawna i zdolność do czynności prawnych • odpowiedzialność cywilna • postępowanie cywilne • orzeczenia sądowe • środki odwoławcze • małżeństwo jako	• wyjaśnia znaczenie terminów: powód, pozwany, małżeństwo • opisuje podstawowe zasady prawa cywilnego • wyjaśnia, dlaczego małżeństwo jest instytucją prawną • omawia prawa i obowiązki rodziców • przedstawia prawa i obowiązki dzieci	• wyjaśnia znaczenie terminów: osoba fizyczna, osoba prawna, zdolność prawna, zdolność do czynności prawnych, odpowiedzialność cywilna, rozwód, separacja, konkubinat • przedstawia podział prawa cywilnego • określa warunki wystąpienia pełnej	• wyjaśnia znaczenie terminów: apelacja, skarga kasacyjna, zażalenie, orzeczenie sądowe • opisuje cechy prawa cywilnego • przedstawia różnice między osobą fizyczną a osobą prawną • omawia konsekwencje posiadania zdolności prawnej i zdolności	• wymienia przyczyny i przejawy kryzysu małżeństwa we współczesnym społeczeństwie • wyjaśnia przyczyny niezadowolenia obywateli z działalności sądów	• ocenia, czy społeczne przyzwolenie na kary cielesne wobec dzieci jest słuszne i zgodne z prawem

	instytucja prawna • warunki zawarcia małżeństwa • skutki zawarcia małżeństwa • ustanie małżeństwa i separacja • władza rodzicielska • prawa i obowiązki dzieci		i ograniczonej zdolności do czynności prawnych • wymienia rodzaje odpowiedzialności cywilnej i ich cechy charakterystyczne • podaje warunki zawarcia małżeństwa i jego skutki prawne • wyjaśnia, w jakich sytuacjach następuje unieważnienie małżeństwa lub dochodzi do separacji • tłumaczy, na czym polega władza rodzicielska	do czynności prawnych • opisuje zasady postępowania cywilnego • omawia rodzaje postępowań przed sądami cywilnymi • przedstawia cechy orzeczeń sądowych • wymienia cechy charakterystyczne środków odwoławczych w procesach cywilnych • omawia rodzaje małżeństw • wyjaśnia różnice między małżeństwem a konkubinatem		
Prawo karne	• podstawowe pojęcia prawa karnego • odpowiedzialność karna • uczestnicy powstania karnego • organy procesowe postępowania karnego • strony procesowe • przedstawiciele	• wyjaśnia znaczenie terminów: przestępstwo, wykroczenie, zbrodnia, występek • omawia zasady odpowiedzialności karnej • wymienia kary i środki karne przewidziane w polskim prawie	• wyjaśnia znaczenie terminów: czyn zabroniony, prokurator, oskarżyciel, oskarżony, podejrzany, skazany, obrońca, pełnomocnik, apelacja, świadek • tłumaczy różnice między	• wyjaśnia znaczenie terminów: wina umyślna, wina nieumyślna, oskarżyciel publiczny, oskarżyciel prywatny, oskarżyciel posiłkowy, kasacja zwyczajna, kasacja nadzwyczajna,	• wyjaśnia znaczenie terminów: kontratyp, dewolutywność, suspensywność • przedstawia cele postępowania przygotowawczego i czynności w nim podejmowane • omawia przebieg postępowania	• ocenia rolę oskarżycieli posiłkowych w procesie karnym

	procesowi • naczelne zasady postępowania karnego • rodzaje czynności procesowych • postępowanie przygotowawcze • postępowanie główne • postępowanie odwoławcze – apelacja • kasacja • przestępstwa ścigane z oskarżenia publicznego i prywatnego • oskarżyciel posiłkowy • prawa przysługujące ofierze • prawa oskarżonego • prawa świadka		przestępstwem a wykroczeniem • wymienia rodzaje przestępstw • charakteryzuje zasady prawa karnego i postępowania karnego • wymienia uczestników postępowania karnego • omawia prawa przysługujące ofierze, oskarżonemu i świadkom	świadek incognito, świadek koronny • omawia funkcje i zadania organów procesowych oraz stron procesowych w postępowaniu karnym • przedstawia rolę przedstawicieli procesowych w procesie karnym • wymienia rodzaje czynności procesowych • omawia rodzaje kasacji i ich skutki prawne • opisuje rolę i zadania oskarżyciela posiłkowego	głównego w procesie karnym • charakteryzuje postępowanie odwoławcze, warunki apelacji i jej konsekwencje • wyjaśnia różnice między przestępstwami ściganymi z oskarżenia publicznego i prywatnego • formułuje stanowisko w sporze o to, co jest ważniejsze w zapobieganiu przestępczości: surowość czy nieuchronność kary	
Prawo administracyjne	• cechy prawa administracyjnego • akt administracyjny i inne dokumenty • struktura administracji	• wyjaśnia znaczenie terminu: akt administracyjny • przedstawia cechy charakterystyczne aktów administracyjnych	• wyjaśnia znaczenie terminów: decyzja, postanowienie, odwołanie, zażalenie, skarga • omawia normy postępowania	• wyjaśnia znaczenie terminów: biegły, skarga kasacyjna • wymienia kryteria stwierdzenia nieważności decyzji administracyjnej	• wymienia zadania poszczególnych izb NSA • wyjaśnia, jakie czynniki ograniczają możliwość skutecznego	• ocenia, jakie znaczenie i skuteczność ma możliwość odwoływania się od decyzji administracyjnych

	publicznej • podział aktów administracyjnych • kryteria ważności aktu administracyjnego • sądownictwo administracyjne w Polsce • typy postępowania administracyjnego • uczestnicy postępowania administracyjnego • przebieg postępowania administracyjnego • decyzje i postanowienia • odwołanie • zażalenie • skarga do wojewódzkiego sądu administracyjnego • skarga kasacyjna do Naczelnego Sądu Administracyjnego	• wymienia kryteria ważności aktu administracyjnego	administracyjnego • opisuje strukturę administracji publicznej i sądownictwa administracyjnego w Polsce • charakteryzuje rodzaje aktów administracyjnych • przedstawia przebieg postępowania administracyjnego • opisuje uwarunkowania uchylenia lub zmiany decyzji	• przedstawia strukturę i zadania NSA • omawia rodzaje postępowania administracyjnego • przedstawia rolę i zadania uczestników postępowania administracyjnego • wyjaśnia różnice między decyzją a postanowieniem • tłumaczy różnice między odwołaniem a zażaleniem • omawia zasady wnoszenia skargi do wojewódzkiego sądu administracyjnego • przedstawia zasady wnoszenia skargi kasacyjnej do NSA	załatwienia spraw z zakresu prawa administracyjnego	
Obywatel wobec prawa	• pomoc prawna • pozew w sprawie cywilnej • nieprocesowy tryb	• wyjaśnia znaczenie terminów: pozew, zawiadomienie o popełnieniu	• przedstawia zakres i zasady udzielania pomocy prawnej • omawia obowiązki	• omawia zasady sporządzania pozwu w sprawie cywilnej • wymienia	• przedstawia czynniki, które sprzyjają rozwojowi świadomości	• ocenia świadomość społeczną obywateli

	spraw cywilnych • formułowanie zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa • przygotowanie odwołania od decyzji administracyjnej • prawa konsumentów	przestępstwa, konsument • wymienia podmioty uprawnione do świadczenia pomocy prawnej	podmiotów świadczących pomoc prawną • wymienia obligatoryjne elementy pozwu • wypełnia wzór zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa • wypełnia wzór odwołania od decyzji administracyjnej • podaje prawa konsumentów	dodatkowe elementy pozwu • wyjaśnia, na czym polega nieprocesowy tryb spraw cywilnych • przedstawia zasady składania zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa • omawia zasady sporządzania odwołania od decyzji administracyjnej	prawnej obywateli i ją ograniczają • omawia społeczne skutki niskiego poziomu wiedzy prawnej obywateli	
STOSUNKI MIĘDZYNARODOWE						
Stosunki międzynarodowe w wymiarze globalnym	• pojęcie stosunków międzynarodowych • podmioty stosunków międzynarodowych • specyficzne podmioty prawa międzynarodowego • międzynarodowe prawo publiczne • społeczność międzynarodowa • ład (porządek) międzynarodowy • typy ładu międzynarodowego	• wyjaśnia znaczenie terminu: mocarstwo • określa podmioty stosunków międzynarodowych • wymienia mocarstwa i organizacje międzynarodowe mające wpływ na sytuację międzynarodową w XX i XXI w.	• wyjaśnia znaczenie terminów: stosunki międzynarodowe, ład (porządek) międzynarodowy, globalna Północ, globalne Południe • przedstawia cechy charakterystyczne podmiotów prawa międzynarodowego • omawia zasady prawa międzynarodowego • charakteryzuje ład międzynarodowy	• wyjaśnia znaczenie terminów: podmiot prawa międzynarodowego, ład westfalski, porządek wiedeński, ład wersalski, ład jałtański (zimnowojenny), ład postzimnowojenny, dekolonizacja • opisuje podmioty stosunków międzynarodowych będące i niebędące podmiotami prawa	• przedstawia źródła międzynarodowego prawa publicznego • omawia rozwój stosunków międzynarodowych w starożytności i średniowieczu • opisuje cechy charakterystyczne ładu westfalskiego, wiedeńskiego, wersalskiego, jałtańskiego, postzimnowojenneg o	• ocenia zaangażowanie krajów Północy w pomoc krajom Południa • ocenia współczesny układ sił na świecie z punktu widzenia bezpieczeństwa międzynarodowego

	• stosunki międzynarodowe w perspektywie historycznej • ład westfalski, wersalski, jałtański i postzimnowojenny • nowe osie podziału świata • bogata Północ i biedne Południe • przyczyny dysproporcji pomiędzy Północą a Południem • pomoc rozwojowa dla krajów Południa		• określa cechy współczesnego układu sił na świecie • wymienia i opisuje kryteria podziału na globalną Północ i globalne Południe • omawia przyczyny dysproporcji pomiędzy Północą a Południem • przedstawia formy pomocy rozwojowej dla krajów Południa	międzynarodowego • charakteryzuje specyficzne podmioty prawa międzynarodowego • opisuje cechy społeczności międzynarodowej • omawia rodzaje ładu międzynarodowego • przedstawia współczesne podziały świata • określa różnice między globalną Północą a globalnym Południem	• charakteryzuje procesy wywierające największy wpływ na obecny porządek międzynarodowy	
Globalizacja współczesnego świata	• istota globalizacji • etapy globalizacji • wymiary globalizacji (gospodarczy, polityczny, komunikacyjny, ekologiczny, kulturowy) • skutki globalizacji • najważniejsi aktorzy globalizacji • Światowa Organizacja Handlu • Bank Światowy	• wyjaśnia znaczenie terminu: globalizacja • omawia cechy charakterystyczne globalizacji • opisuje pozytywne i negatywne skutki globalizacji	• wyjaśnia znaczenie terminów: internacjonalizacja, społeczeństwo wielokulturowe, polityka zrównoważonego rozwoju, alterglobaliści • charakteryzuje proces globalizacji w wymiarze gospodarczym, politycznym, komunikacyjnym,	• wyjaśnia znaczenie terminów: regionalizacja polityczno-gospodarcza, makdonaldyzacja, antyglobaliści • wymienia i opisuje etapy globalizacji • przedstawia wymiary globalizacji • charakteryzuje rolę i znaczenie Światowej Organizacji Handlu,	• wyjaśnia znaczenie terminu: tzw. efekt motyla • identyfikuje postacie: Anthony'ego Giddensa, Zygmunta Baumana, Josepha E. Stiglitza • wymienia aktorów globalizacji i określa ich znaczenie	• ocenia proces globalizacji we współczesnym świecie • ocenia, który z wymiarów globalizacji ma obecnie największe znaczenie • omawia i ocenia zjawiska związane z globalizacją • ocenia działalność Światowej Organizacji Handlu,

	• Międzynarodowy Fundusz Walutowy • korporacje międzynarodowe • organizacje pozarządowe i media • ruch alterglobalistyczny		ekologicznym i kulturowym • wyjaśnia, jaką rolę we współczesnym świecie odgrywają korporacje międzynarodowe, organizacje pozarządowe i media • omawia cele i sposoby działania alterglobalistów	Banku Światowego i Międzynarodowego Funduszu Walutowego we współczesnym świecie • omawia różnice między alterglobalistami i antyglobalistami • określa przyczyny nieskuteczności działań zmierzających do zahamowania procesu globalizacji		Banku Światowego i Międzynarodowego Funduszu Walutowego
Współczesne konflikty międzynarodowe	• definicja konfliktu międzynarodowego • przyczyny konfliktów zbrojnych w przeszłości • przyczyny konfliktów w XXI w. • współczesne konflikty zbrojne • podział konfliktów • terroryzm – największe zagrożenie współczesności • metody działań terrorystów • terroryzm	• wyjaśnia znaczenie terminów: konflikt międzynarodowy, wojna, terroryzm • wyjaśnia, dlaczego terroryzm jest największym zagrożeniem współczesności • określa przyczyny współczesnych konfliktów zbrojnych • wymienia metody rozwiązywania sporów	• wyjaśnia znaczenie terminów: geopolityka, konflikt zbrojny, cyberterroryzm, pacyfizm • charakteryzuje przyczyny współczesnych konfliktów zbrojnych • omawia metody działań terrorystów i ich motywy • tłumaczy, jakie jest znaczenie współpracy międzynarodowej	• wyjaśnia znaczenie terminu: geoekonomia • identyfikuje postacie: Alberta Einsteina, Lwa Tołstoja, Mahatmy Gandhiego, Martina Luthera Kinga • podaje przyczyny konfliktów zbrojnych w przeszłości • omawia typologię współczesnych konfliktów • przedstawia rodzaje terroryzmu	• opisuje strategie walki z terroryzmem • podaje przykłady międzynarodowych reakcji na terroryzm • wyjaśnia, jakie znaczenie we współczesnym świecie ma Pokojowa Nagroda Nobla	• ocenia skuteczność rozwiązywania konfliktów we współczesnym świecie • ocenia, czy walka z terroryzmem przynosi efekty

	polityczny i inne motywacje terrorystów • strategie walki z terroryzmem i reakcje na terroryzm • pacyfizm • metody pokojowego rozstrzygania sporów		dla zwalczania terroryzmu • przedstawia działalność pacyfistów i pozarządowych organizacji pacyfistycznych • charakteryzuje dyplomatyczne i sądowe metody pokojowego rozstrzygania sporów • wymienia czynniki, które decydują o tym, że większość konfliktów zbrojnych toczy się obecnie w rejonach świata zaliczanych do globalnego Południa	• charakteryzuje terroryzm polityczny • wymienia organizacje polityczne uznane za terrorystyczne • opisuje reakcje społeczności międzynarodowej na terroryzm • wymienia pozarządowe organizacje pacyfistyczne • wyjaśnia, dlaczego współczesne konflikty lokalne mają najczęściej charakter globalny • przedstawia inicjatywy na rzecz pokoju, demokracji i praw człowieka podejmowane przez laureatów Pokojowej Nagrody Nobla		
Organizacja Narodów Zjednoczonych	• Liga Narodów • *Karta atlantycka* i *Deklaracja Narodów Zjednoczonych* • konferencja w San Francisco	• wyjaśnia znaczenie terminu: Organizacja Narodów Zjednoczonych • zna datę podpisania *Karty*	• wyjaśnia znaczenie terminów: Zgromadzenie Ogólne, Rada Bezpieczeństwa, Sekretariat,	• wyjaśnia znaczenie terminów: Liga Narodów, Rada Powiernicza • zna daty powstania Ligi	• zna daty powstania UNICEF (1946 r.), UNESCO (1945 r.), UNHCR (1950 r.), FAO (1945 r.), ILO (1946 r.),	• ocenia funkcjonowanie Ligi Narodów i jej wpływ na sytuację międzynarodową w dwudziestoleciu

	• cele i zasady działania ONZ • organy ONZ – ich kompetencje i sposób działania • System Narodów Zjednoczonych • organizacje wyspecjalizowane Narodów Zjednoczonych • rola ONZ po II wojnie światowej • rola ONZ po zakończeniu zimnej wojny • kontrowersje wokół reformy ONZ	*Narodów Zjednoczonych* (26 czerwca 1945 r.) • omawia cele i zasady działania ONZ • wymienia organy ONZ	Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości, Rada Gospodarcza i Społeczna, organizacje wyspecjalizowane • zna datę konferencji w San Francisco (kwiecień–czerwiec 1945 r.) • identyfikuje postać Ban Ki-Moona • charakteryzuje kompetencje Zgromadzenia Ogólnego, Rady Bezpieczeństwa, Sekretariatu i Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości • omawia skład Zgromadzenia Ogólnego i Rady Bezpieczeństwa • wyjaśnia, co składa się na System Narodów Zjednoczonych • wymienia organizacje wyspecjalizowane	Narodów (1919 r.), podpisania *Karty atlantyckiej* (1941 r.), podpisania *Deklaracji Narodów Zjednoczonych* (1942 r.) • charakteryzuje cele i działalność Ligi Narodów • omawia znaczenie *Karty atlantyckiej* i *Deklaracji Narodów Zjednoczonych* dla powstania ONZ • przedstawia okoliczności powstania ONZ • opisuje sposób działania Zgromadzenia Ogólnego, Rady Bezpieczeństwa, Sekretariatu i Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości • przedstawia kompetencje i sposób działania Rady Gospodarczej i Społecznej • charakteryzuje	IAEA (1957 r.), WHO (1948 r.), UNIDO (1966 r.) • charakteryzuje udział Polski w pracach ONZ i organizacji wyspecjalizowanych • przedstawia okoliczności powstania Ligi Narodów • opisuje metody podejmowania decyzji w Zgromadzeniu Ogólnym, Radzie Bezpieczeństwa, Sekretariacie i Międzynarodowym Trybunale Sprawiedliwości • wyjaśnia, czego dotyczą kontrowersje wokół reformy ONZ • tłumaczy, jaki wpływ ma ONZ na codzienne życie obywateli różnych państw	międzywojennym • ocenia rolę i działalność ONZ we współczesnym świecie

			Narodów Zjednoczonych • omawia rolę ONZ po II wojnie światowej i po zakończeniu zimnej wojny	zadania organizacji wyspecjalizowanych Narodów Zjednoczonych • opisuje kierunki działalności ONZ zapisane w *Milenijnych Celach Rozwoju* • omawia cele i przejawy reformy ONZ		
Międzynarodowy system bezpieczeństwa	• bezpieczeństwo międzynarodowe • operacje pokojowe ONZ • unilateralne i multilateralne sposoby zapewniania bezpieczeństwa • Organizacja Paktu Północnoatlantyckiego – struktura i działania • relacje między państwami NATO a państwami nieczłonkowskimi • współczesne zadania NATO • Organizacja Bezpieczeństwa i	• wyjaśnia znaczenie terminów: Organizacja Paktu Północnoatlantyckiego (NATO), Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE) • zna datę zawarcia *Traktatu północnoatlantyckiego* (1949 r.) • charakteryzuje cele i zadania NATO • omawia koncepcję bezpieczeństwa OBWE	• wyjaśnia znaczenie terminów: operacja pokojowa, izolacjonizm, przymierze, koalicja, partnerstwo strategiczne, sojusz • zna datę powstania OBWE (1995 r.) • przedstawia cele i zadania operacji pokojowych ONZ • omawia warunki członkostwa w NATO • podaje przykłady i cele wybranych operacji NATO • charakteryzuje regionalne systemy bezpieczeństwa i	• wyjaśnia znaczenie terminów: trwała neutralność, neutralność tymczasowa, hegemonizm, polityka neutralności, bezpieczeństwo zbiorowe, bezpieczeństwo kooperatywne, wspólnota bezpieczeństwa • zna datę podpisania traktatu brukselskiego ustanawiającego Unię Zachodnioeuropejską (1948 r.) i lata	• charakteryzuje relacje między państwami NATO a państwami nieczłonkowskimi • opisuje unilateralne i multilateralne sposoby zapewniania bezpieczeństwa • omawia argumenty odnoszące się krytycznie do operacji pokojowych prowadzonych obecnie na świecie • porównuje cele i metody działania NATO i OBWE	• ocenia skuteczność działania światowych, europejskich i regionalnych systemów bezpieczeństwa i współpracy

	Współpracy w Europie • koncepcje bezpieczeństwa OBWE • wybrane regionalne systemy bezpieczeństwa i współpracy na świecie		współpracy na świecie	obrad Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (1973–1975 r.) • opisuje strategie interwencji pokojowych ONZ • przedstawia okoliczności powstania NATO • omawia proces poszerzania NATO • charakteryzuje strukturę NATO • przedstawia okoliczności powstania OBWE • określa zasięg oddziaływania OBWE i strukturę organizacji • wyjaśnia, na czym polega różnica między unilateralnymi a multilateralnymi strategiami zapewniania bezpieczeństwa		
Integracja europejska po II wojnie światowej	• europejska jedność i różnorodność	• wyjaśnia znaczenie terminów: Europejska	• wyjaśnia znaczenie terminów: Unia Zachodnioeuropejsk	• wyjaśnia znaczenie terminów: Paneuropa,	• zna daty ogłoszenia planu Marshalla (1947 r.),	• ocenia znaczenie traktatów rzymskich dla integracji

	• idea zjednoczeniowa w historii Europy • ład wiedeński • Paneuropa • droga ku współczesnej integracji i pierwsze plany zjednoczenia • plan Marshalla • koncepcje integracji • początek procesu integracji – powstanie EWWiS • fiasko EWO i EWP • pogłębienie integracji – EWG i Euratom • traktat z Maastricht • rozszerzenie UE • inne inicjatywy integracyjne	Wspólnota Węgla i Stali (EWWiS), Europejska Wspólnota Gospodarcza (EWG), Europejska Wspólnota Energii Atomowej (Euratom), • zna daty powołania EWWiS (1951 r.), podpisania traktatów rzymskich (1957 r.) • wymienia przyczyny integracji europejskiej • omawia cele i zadania EWG i Euratomu	a (UZ), Rada Europy, Konferencja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (KBWE), Europejskie Stowarzyszenie Wolnego Handlu (EFTA) • zna daty powstania Rady Europy (1949 r.), obrad Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (1973–1975 r.), pierwszych wyborów do Parlamentu Europejskiego (1979 r.), układu z Schengen (1985 r.), traktatu z Maastricht (1992 r.) • identyfikuje postacie: Winstona Churchilla, Jeana Monneta, Roberta Schumana, Paul-Henriego Spaaka, Alcide De Gasperiego, Konrada Adenauera	dwubiegunowy układ sił, Rada Wzajemnej Pomocy Gospodarczej (RWPG), Europejska Wspólnota Obronna (EWO), Europejska Wspólnota Polityczna (EWP) • zna daty realizacji planu Marshalla (1948–1952 r.), powstania RWPG (1949 r.), planu Schumana (1950 r.), powstania EFTA (1960 r.), podpisania traktatu o fuzji (1965 r.), zawarcia traktatu amsterdamskiego (1997 r.), podpisania *Jednolitego aktu europejskiego* (1986 r.) • identyfikuje postacie: George'a Marshalla, Charles'a de Gaulle'a • wyjaśnia, z czego wynika europejska jedność i różnorodność	powołania EWO (1952 r.) i EWP (1953 r.) • identyfikuje postacie: Richarda Coudenhove-Kalergiego, Aristide'a Brianda • omawia ideę zjednoczeniową Europy na przestrzeni dziejów od starożytności do XIX w. • przedstawia okoliczności pojawienia się idei zjednoczeniowych na początku XX w. • charakteryzuje ideę Paneuropy i próby jej realizacji • opisuje ideę integracji Europy autorstwa Aristide'a Brianda • wyjaśnia, dlaczego idea zjednoczeniowe pojawiające się na początku XX w. nie zostały zrealizowane • omawia pierwsze plany zjednoczenia	europejskiej • wydaje opinię na temat roli UE we współczesnej Europie • ocenia, jaki sposób przynależność do UE wpływa na rozwój państw członkowskich • ocenia wpływ członkostwa w UE na życie codzienne obywateli

			• wskazuje na mapie etapy rozszerzania wspólnot • wymienia etapy integracji europejskiej po II wojnie światowej • omawia cele i zadania EWWiS • wymienia ojców założycieli zjednoczonej Europy • opisuje etapy rozszerzania wspólnot • wyjaśnia cele unii gospodarczej, monetarnej i politycznej według traktatu z Maastricht • omawia strukturę UE opartą na trzech filarach • przedstawia cele i zadania Rady Europy • charakteryzuje cele i zadania KBWE	• przedstawia przyczyny i okoliczności integracji europejskiej po II wojnie światowej • tłumaczy, jaki wpływ na integrację europejską miał plan Marshalla • porównuje koncepcje integracji europejskiej po II wojnie światowej • opisuje, na czym polegał plan Schumana • wyjaśnia, dlaczego EWO i EWP poniosły fiasko • przedstawia rolę ojców założycieli w procesie integracji europejskiej • wyjaśnia, na czym polegała idea *Europy ojczyzn* • charakteryzuje etapy gospodarczej i politycznej integracji Europy • omawia rolę traktatu z	Europy po II wojnie światowej • przedstawia stosunek opinii publicznej do postanowień traktatu z Maastricht • charakteryzuje pozytywne i negatywne aspekty występowania różnic w poziomie rozwoju gospodarczego między krajami członkowskimi UE	

				Maastricht dla integracji europejskiej • przedstawia relacje między Radą Europy a UE		
Jak funkcjonuje Unia Europejska?	• traktaty europejskie • zasady ustrojowe UE • Parlament Europejski • Rada Europejska • Rada UE • Komisja Europejska • Trybunał Sprawiedliwości UE • Trybunał Obrachunkowy UE • Europejski Bank Centralny • organy doradcze UE • Unia Gospodarcza i Walutowa • polityka regionalna (spójności) • proces legislacyjny w UE • budżet roczny UE	• wyjaśnia znaczenie terminów: Parlament Europejski, Rada Europejska, Komisja Europejska, Trybunał Sprawiedliwości UE • określa zasady ustrojowe UE • wymienia instytucje Unii Europejskiej • podaje nazwy organów doradczych UE	• wyjaśnia znaczenie terminów: zasada subsydiarności (pomocniczości), Rada UE, Trybunał Obrachunkowy UE, Europejski Bank Centralny, Unia Gospodarcza i Walutowa, polityka regionalna (spójności) • opisuje zasady ustrojowe UE • przedstawia kompetencje Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Rady UE, Komisji Europejskiej, Trybunału Sprawiedliwości UE, Trybunału Obrachunkowego UE oraz Europejskiego Banku	• wyjaśnia znaczenie terminów: traktat amsterdamski, traktat nicejski, traktat lizboński, Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny, Komitet Regionów, Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego, Europejski Fundusz Społeczny, Fundusz Spójności • zna daty podpisania traktatu amsterdamskiego (1997 r.), traktatu nicejskiego (2001 r.), traktatu lizbońskiego (2007 r.) • wymienia najważniejsze postanowienia traktatów	• omawia charakter i znaczenie traktatów rewizyjnych • opisuje wpływ traktatów rewizyjnych na suwerenność państw członkowskich • przedstawia relacje między Komisją Europejską a innymi instytucjami UE • charakteryzuje sposób podejmowania decyzji w Radzie UE • wyjaśnia, jaką rolę w procesie legislacyjnym odgrywają Komisja Europejska, Parlament Europejski i Rada UE	• ocenia praktyczne stosowanie zasady subsydiarności i solidarności w polityce UE • ocenia, czy system organów UE jest zorganizowany na zasadzie trójpodziału władzy

			Centralnego • omawia znaczenie wprowadzenia wspólnej waluty • wyjaśnia, na czym polega polityka regionalna UE • przedstawia strukturę dochodów i wydatków budżetowych UE	rewizyjnych • przedstawia skład i funkcjonowanie Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Rady UE, Komisji Europejskiej, Trybunału Sprawiedliwości UE • określa zadania wysokiego przedstawiciela UE do spraw zagranicznych i polityki bezpieczeństwa • przedstawia skład Europejskiego Banku Centralnego • omawia skład i zadania organów doradczych UE • opisuje etapy powołania Unii Gospodarczej i Walutowej • przedstawia mechanizmy finansowania polityki regionalnej • charakteryzuje proces legislacyjny		

				w UE • opisuje procedurę budżetową UE		
Europa wśród światowych mocarstw	• cechy Unii Europejskiej • fiasko *Konstytucji dla Europy* • społeczeństwo europejskie • koncepcja europeizacji horyzontalnej • Europa a świat w XX w. • Unia Europejska w epoce globalnych przemian	• przedstawia rolę Europy we współczesnym świecie • określa znaczenie Stanów Zjednoczonych w polityce międzynarodowej	• wyjaśnia znaczenie terminów: federacja, konfederacja • omawia cechy UE jako federacji i konfederacji • opisuje relacje między UE a Stanami Zjednoczonymi • charakteryzuje stosunki UE z innymi potęgami współczesnego świata • podaje przykłady korzyści płynących z funkcjonowania europejskiego społeczeństwa obywatelskiego dla UE i jej obywateli	• wyjaśnia, co upodabnia UE do państwa jako podmiotu prawa międzynarodowego • wyjaśnia, dlaczego nie udało się wprowadzić w życie *Konstytucji dla Europy* • wskazuje zjawiska, które mają wpływ na proces kształtowania się europejskiego społeczeństwa obywatelskiego • omawia przyczyny słabości idei europejskiego społeczeństwa obywatelskiego • podaje przykłady współpracy i rywalizacji UE z innymi silnymi gospodarczo podmiotami na świecie • porównuje	• identyfikuje postacie Jacques'a Derridy, Jürgena Habermasa • wyjaśnia, na czym polegają rządy wielopoziomowe UE i jaki mają wpływ na państwa członkowskie • charakteryzuje ideę sieciowej Europy • przedstawia założenia koncepcji europeizacji horyzontalnej • omawia cechy europejskiego społeczeństwa obywatelskiego według koncepcji europeizacji horyzontalnej	• ocenia wpływ koncepcji europeizacji horyzontalnej na kształtowanie się europejskiego społeczeństwa obywatelskiego • ocenia rolę Europy we współczesnym świecie • ocenia znaczenie USA w polityce międzynarodowej • poddaje ocenie stosunki między UE a USA

				politykę zagraniczną USA i UE		
Polska polityka zagraniczna	• pojęcie polityki zagranicznej • polityka zagraniczna a polityka wewnętrzna • racja stanu • cechy polityki zagranicznej • metody i środki realizacji polityki zagranicznej • dyplomacja • zewnętrzne i wewnętrzne uwarunkowania polskiej polityki zagranicznej • cele i działania polityki zagranicznej III RP • budowanie nowych relacji ze Wschodem i Zachodem • najważniejsze struktury regionalne z udziałem Polski • starania o włączenie do struktur	• wyjaśnia znaczenie terminów: polityka zagraniczna, racja stanu, ambasada • określa metody i środki realizacji polityki zagranicznej • omawia cele i działania polityki zagranicznej III RP	• wyjaśnia znaczenie terminów: Trójkąt Wyszehradzki, Środkowoeuropejskie Porozumienie o Wolnym Handlu (CEFTA), konsulat generalny, konsulat honorowy, misja, stałe przedstawicielstwo • zna daty powstania Trójkąta Wyszehradzkiego (1991 r.), powołania CEFTA (1992 r.) • charakteryzuje wewnętrzne i zewnętrzne uwarunkowania polskiej polityki zagranicznej • podaje nazwy najważniejszych struktur regionalnych, w których uczestniczy Polska • wymienia rodzaje polskich placówek dyplomatycznych	• wyjaśnia znaczenie terminów: Trójkąt Weimarski, Rada Państw Morza Bałtyckiego, Inicjatywa Środkowoeuropejska, Instytut Polski, partnerstwo wschodnie • zna daty powołania Trójkąta Weimarskiego (1991 r.), Rady Państw Morza Bałtyckiego (1992 r.), Inicjatywy Środkowoeuropejskiej (1992 r.), podpisania traktatów o dobrym sąsiedztwie i przyjaźni z RFN i Czechosłowacją (1991 r.) oraz z Ukrainą i Federacją Rosyjską (1992 r.), nawiązania stosunków polsko-białoruskich (1992 r.), podpisania traktatu o	• omawia różnice między realistami i neoliberałami w podejściu do kształtowania polityki zagranicznej • charakteryzuje proces budowania nowych powiązań regionalnych • omawia wpływ europeizacji polskiej polityki zagranicznej na współpracę regionalną • wyjaśnia znaczenie relacji dwustronnych w polskiej polityce zagranicznej • charakteryzuje ewolucję polskiej polityki zagranicznej po 1989 r.	• ocenia relacje Polski z sąsiadami • ocenia geopolityczne położenie Polski oraz jego pozytywne i negatywne aspekty

	euroatlantyckich • europeizacja polityki zagranicznej • relacje Polski z sąsiadami • relacje dwustronne RP z Francją, USA i Chinami		• omawia proces włączania się Polski do NATO i UE • przedstawia polskie oczekiwania wobec UE • wyjaśnia, na czym polega europeizacja polskiej polityki zagranicznej • omawia relacje Polski z sąsiadami	przyjaznych stosunkach i dobrosąsiedzkiej współpracy z Litwą (1994 r.), zawieszenia relacji z Białorusią (1999 r.) • przedstawia relacje między polityką zagraniczną i wewnętrzną • charakteryzuje cele polityki zagranicznej • omawia rolę dyplomacji w kształtowaniu polityki zagranicznej • opisuje proces budowania nowych relacji Polski z państwami Europy Zachodniej • omawia cele organizacji regionalnych, w których uczestniczy Polska • wyjaśnia rolę, jaką w polityce zagranicznej UE odgrywa partnerstwo		

				wschodnie • opisuje relacje Polski z Francją, USA i Chinami		
Polska w Unii Europejskiej	• droga Polski do UE • ratyfikacja traktatu akcesyjnego • następstwa akcesji • europejski rynek wewnętrzny • zasady przekraczania granic przez polskich obywateli • obywatelstwo unijne • Urząd Europejskiego Rzecznika Praw Obywatelskich • wnoszenie skarg do rzecznika • fundusze europejskie • środki dla małych i średnich przedsiębiorstw • wspieranie rolnictwa • wspomaganie organizacji pozarządowych • programy dla	• wyjaśnia znaczenie terminu: *Europass* • zna datę wejścia Polski do UE (1 maja 2004 r.) • omawia skutki akcesji Polski do UE • wyjaśnia, jakie znaczenie ma *Europass*	• wyjaśnia znaczenie terminów: referendum akcesyjne, dopłaty bezpośrednie • zna daty podpisania traktatu akcesyjnego w Atenach (kwiecień 2003 r.), referendum akcesyjnego (czerwiec 2003 r.) • identyfikuje postacie Krzysztofa Skubiszewskiego, Danuty Hübner, Aleksandra Kwaśniewskiego • charakteryzuje reguły funkcjonowania europejskiego rynku wewnętrznego • przedstawia zasady poruszania się obywateli polskich po obszarze UE • wymienia	• wyjaśnia znaczenie terminu: kryteria kopenhaskie • zna daty podpisania układu o stowarzyszeniu (1991 r.), opracowania kryteriów kopenhaskich (1993 r.), rozpoczęcia negocjacji akcesyjnych (1997 r.), ratyfikacji traktatu akcesyjnego (lipiec 2003 r.) • identyfikuje postacie Jana Kułakowskiego, Jana Truszczyńskiego • omawia okoliczności ratyfikacji traktatu akcesyjnego • charakteryzuje proces wstępowania Polski do Unii Europejskiej • wymienia	• zna daty powołania Komitetu Integracji Europejskiej (1996 r.), przyjęcia *Narodowej strategii integracji* (1997 r.) • przedstawia etapy procesu negocjacyjnego w akcesji Polski do UE • wskazuje utrudnienia w wykorzystywaniu przez Polskę środków unijnych • charakteryzuje rolę środków unijnych w rozwoju administracji publicznej • omawia pozytywne i negatywne aspekty korzystania z funduszy unijnych przez polskich obywateli oraz instytucje unijne	• ocenia z wielu perspektyw skutki integracji Polski z UE • ocenia korzyści płynące z członkostwa w UE dla przeciętnego obywatela

	młodzieży • rozwój administracji publicznej • rozwój badań naukowych • nauka za granicą • praca w UE • *Europass*		uprawnienia wynikające z posiadania obywatelstwa europejskiego • omawia rolę i zadania Urzędu Europejskiego Rzecznika Praw Obywatelskich • przedstawia procedurę wnoszenia skarg do rzecznika • omawia perspektywy nauki i pracy za granicą	fundusze europejskie, z których korzysta Polska • omawia wpływ środków unijnych na rozwój gospodarczy i naukowy Polski • charakteryzuje rolę środków unijnych w rozwoju rolnictwa • omawia zakres wsparcia organizacji pozarządowych ze środków UE • charakteryzuje programy UE skierowane do młodzieży		
PRAWA CZŁOWIEKA						
Czym są prawa człowieka?	• prawa człowieka • idea i geneza praw człowieka • generacje praw człowieka • uniwersalizm praw człowieka • stan praw człowieka na świecie • przyczyny naruszania praw i wolności w różnych	• wyjaśnia znaczenie terminu: prawa człowieka • omawia cechy charakterystyczne praw obywatelskich • przedstawia funkcje praw człowieka	• zna daty uchwalenia *Deklaracji praw człowieka i obywatela* (1789 r.), *Powszechnej deklaracji praw człowieka* (1948 r.) • charakteryzuje oświeceniową genezę praw człowieka	• omawia ideę praw człowieka od starożytności do XVIII w. • wyjaśnia zmiany w podejściu do praw człowieka w XIX i na początku XX w. • wymienia prawa człowieka przypisane do kolejnych generacji	• wyjaśnia, dlaczego uniwersalizm praw człowieka jest kwestionowany • porównuje stopień przestrzegania praw człowieka w reżimach autorytarnych i totalitarnych oraz państwach demokratycznych	• ocenia stan przestrzegania praw człowieka na świecie

	państwach		• omawia cechy trzech generacji praw człowieka • wyjaśnia, na czym polega uniwersalizm praw człowieka • opisuje przyczyny naruszania praw i wolności w różnych państwach	• określa prawa zaliczane do czwartej generacji praw człowieka • opisuje przykłady państw, w których łamane są prawa człowieka • omawia stan przestrzegania praw człowieka na świecie		
Światowy i europejski system ochrony praw człowieka	• międzynarodowy system ochrony praw człowieka • *Pakty praw człowieka* • ochrona praw człowieka – organy pomocnicze ONZ • Urząd Wysokiego Komisarza do spraw Praw Człowieka • Międzynarodowy Trybunał Karny w Hadze • system ochrony praw człowieka w Europie • Europejski Trybunał Praw Człowieka w Strasburgu	• wymienia elementy wchodzące w skład międzynarodowego systemu ochrony praw człowieka • określa, w jaki sposób jest zbudowany system ochrony praw człowieka w Europie	• zna daty uchwalenia *Powszechnej deklaracji praw człowieka* (1948 r.), *Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności* (1950 r.), *Paktów praw człowieka* (1966 r.), podpisania *Karty praw podstawowych Unii Europejskiej* (2000 r.), powstania Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (1995 r.) • wymienia	• zna daty powstania Komisji Praw Człowieka ONZ (1946 r.), Rady Praw Człowieka ONZ (2006 r.), Międzynarodowego Trybunału Karnego (1998 r.), Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (1959 r.), utworzenia Urzędu Komisarza Praw Człowieka Rady Europy (1999 r.), podpisania *Europejskiej karty społecznej* (1961 r.) • charakteryzuje skład i działalność	• omawia rolę *Powszechnej deklaracji praw człowieka* i *Paktów praw człowieka* w budowaniu międzynarodowego systemu ochrony praw człowieka • omawia znaczenie *Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności* dla budowania europejskiego systemu ochrony praw człowieka • wyjaśnia, jaką rolę odgrywa *Karta praw*	• ocenia skuteczność działania uniwersalnego i europejskiego systemu ochrony praw człowieka

	• postępowanie przed ETPC • Urząd Komisarza Praw Człowieka Rady Europy • system ochrony praw człowieka w Unii Europejskiej • *Karta praw podstawowych Unii Europejskiej* • OBWE a prawa człowieka • działania wybranych organizacji pozarządowych zajmujących się ochroną praw człowieka		najważniejsze akty uchwalone przez ONZ wprowadzające standardy praw człowieka • charakteryzuje skład, cele i działalność Międzynarodowego Trybunału Karnego oraz Europejskiego Trybunału Praw Człowieka • omawia procedurę postępowania przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka • charakteryzuje system ochrony praw człowieka w UE • omawia funkcje organizacji pozarządowych w zakresie ochrony praw człowieka • wymienia przykłady organizacji pozarządowych zajmujących się ochroną praw człowieka	Komitetu Praw Człowieka • przedstawia skład, zadania i działalność Rady Praw Człowieka • omawia działalność Urzędu Wysokiego Komisarza do spraw Praw Człowieka oraz Urzędu Komisarza Praw Człowieka Rady Europy • wymienia formalne warunki przyjęcia skargi indywidualnej przez Europejski Trybunał Praw Człowieka • omawia wpływ OBWE na przestrzeganie praw człowieka • na wybranym przykładzie charakteryzuje działania organizacji pozarządowych zajmujących się ochroną praw człowieka	*podstawowych Unii Europejskiej* w systemie ochrony praw człowieka UE • porównuje uniwersalny i europejski system ochrony praw człowieka	

Ochrona praw człowieka w Polsce	• wolności oraz prawa człowieka i obywatela w *Konstytucji RP* • warunki ograniczenia praw i wolności • środki ochrony praw człowieka w Polsce • skarga konstytucyjna • Urząd Rzecznika Praw Obywatelskich • Urząd Rzecznika Praw Dziecka • prawa socjalne • prawa człowieka w Polsce – opinia międzynarodowa • przestrzeganie praw mniejszości narodowych, etnicznych i religijnych	• wymienia wolności oraz prawa człowieka i obywatela zapisane w *Konstytucji RP* • charakteryzuje cele i zadania pomocy społecznej w Polsce	• wyjaśnia znaczenie terminu: skarga konstytucyjna • określa warunki ograniczenia praw i wolności obywateli RP zapisane w *Konstytucji RP* • wskazuje środki ochrony praw człowieka w Polsce określone w *Konstytucji RP* • omawia procedurę składania skargi konstytucyjnej • omawia zadania Urzędu Rzecznika Praw Obywatelskich i Urzędu Rzecznika Praw Dziecka	• charakteryzuje działalność Urzędu Rzecznika Praw Obywatelskich i Urzędu Rzecznika Praw Dziecka • przedstawia realizację praw socjalnych w Polsce • opisuje działania polskiego rządu wpływające na poprawę przestrzegania praw człowieka • omawia problem przestrzegania praw mniejszości narodowych, etnicznych i religijnych	• omawia wybrane programy Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka w Polsce monitorujące stan praw człowieka w III RP • wymienia zjawiska, które negatywnie wpływają na stopień przestrzegania praw człowieka w Polsce • wyjaśnia, dlaczego rozbudowane prawa socjalne umożliwiają władzy państwowej większą ingerencję w życie obywateli	• dokonuje oceny stopnia realizacji praw socjalnych w Polsce • ocenia rolę państwa i organizacji pozarządowych w udzielaniu pomocy społecznej obywatelom • wydaje opinię na temat respektowania praw człowieka w Polsce • ocenia, w jakim stopniu w Polsce są przestrzegane prawa mniejszości narodowych, etnicznych i religijnych